

Szepes Erika

In memoriam Kovács András Ferenc (Szatmárnémeti, 1959 – Marosvásárhely, 2023)

Kovács András Ferencet is elérte az ismerős magyar sors: életében kevés igazi tisztelője, még kevesebb értője volt, halálában annál többen: sorjáznak a nekrológok, és még az is kijut neki, ami életében soha, miszerint „költőnek nagy volt, és halálában is nagy.” Holott ez a költő első megszólalása óta a legmagasabb csúcokat ostromolta, nem harsánysággal, önmutogatással, hanem tisztességgel és hűséggel, hűen szülőhelyéhez, származásához, a magyar nyelvhez és kultúrához – és főként önmagához.

Egy nagyon tehetséges, nagyon sokoldalú, nagyon művelt és minden iránt érdeklődő ember személyiségét nehéz megragadni, az életművet ismerni és követni kell, minden leírt szavát érteni és értelmezni – és nem félreérteni és félreértelmezni kell, ez valóban súlyos terhet ró azokra, akik megadják a tisztességet a tehetségnek, és nem tartják többre magukat, mint az alkotót. Mert Kovács András Ferencet – vagy ahogyan ő nevezte el önmagát: KAF-ot – ebben is elérte a magyar sors: nem saját hangját, mondanivalóját figyelték elsősorban, hanem besorolták a divatos irányokba, lefékezve indulatait, kifacsarva mondanivalóit, mindenáron beszuszakolni akarván az átlag Prokrasztész-ágyába.

Személyiségét egy ilyen rövid emlékezésben, teljességében felidézni lehetetlen. De megragadhatók azok a témák, mondanivalók, amelyek egész életében feszítették, amelyek hangját még akkor is elkomorították, ha éppen könnyedebb megszólalásra vállalkozott, boldogsága mögött mindig ott sejtett az elvesztés félelme, magasztos hangjában mindig fájdalmas pátosz is zengett.

Hazaszeretet

Sok fő témája közül *hármát* emelnék ki: az egyik a *hazaszeretet*, amelynek egészen különös kifejezési formákat talált. A legmeglepőbb és legmeghatóbb a *Gyermekhangra* című vers, amely szakaszonként váltakozva ismétlődő megszólításával (második személy – harmadik személy) a gyermeki psziché kétarcúságára talál kifejezésmódot: a gyermek látja a mackót, életre kelti, aposztrofálja, üvegszemében meglátja saját magát, így válik a mackó személyiségének részévé, majd kiesve a varázslatból, harmadik személyben beszél róla. Méghozzá *ambroziánus himnuszban*: a legmagasztosabbaknak és a legszenvedélyesebben szeretetteknek kijáró formában. (KAF kedveli ezt a sorfélét és strófafajtát, és mindazokban a versekben, amelyekben a szeretet, az áhítat hangját akarja megszólaltatni, ezt a formát használja: az *És Christophorus énekel*tben, a Jack Cole *Daloskönyvének* egyik legszebb darabjában, a természetimádó és szerelmes *Szippants magadba májuség* kezdetűben). A *Gyermekhangra*: himnusz a gyermeki világ központjához – akivel alszik, akihez beszél –, a mackóhoz. De ez a mackó a gyermeki lét értelmének hordozója is: *jonhába rejtették a szóházát*. Ami ebben a versben az anyanyelv féltése, rejtése – és a fájdalom amiatt, hogy féltetni, rejteni kell. Nem tréfa ez a vers, nem intertextus („jonh”), nem palimpszeszt: *félelem, tragikum*. Ebben az olvasatban kevés a nyelv megnyilvánulási vágyáról beszélni, kreativitását dicsérni: „A Kompletórium szerzője [...] nem létrehozta, hanem szabadon engedi csupán a nyelv alakító szellemét. Engedi, hogy a

nyelv lakozzék...” (Szilágyi Ákos 2002). A *Gyermekhangra* – ennél sokkal többet akar: hazát, amelyben a szó szabad lehet. És ez egészen más.

egy játékmackó nem hibás
hiába vágnék fel hasát
nem tiltakozhat nem beszél
csak játékból van semmiből

csak játékból vagy semmiből
csönddel tömték ki testedet
te messzi hanghoz mérhető
csak játékból vagy semmiből

csak játékból van semmiből
nem hont foglal csak hallgatást
üvegszemében egy kölyök
csak játékból van semmiből

csak játékból vagy semmiből
jonhod kutatják vámszedők
hová rejthetted szóházad
csak játékból vagy semmiből

csak játékból van semmiből
mert mindenből van s nincs soha
szétszórt csillagzat benne száll
lelkek forró fűrészpóra

A másik, Babitsot parafrázáló (*A lírikus epilógja*), és emiatt is általában félreértelmezett vers, a sokszor említett *Pro domo*, melyből szándékolt csúsztatással – melynek lényege, hogy amiként Babits számára csak önmaga a vers szubjektuma, úgy KAF témája is csak önmaga – alábbiakat szokták idézni, holott KAF verse életsors vers, amely életsorsot nem ő szabta meg magának:

Szomjazva ezt-azt felnőttem,
fel én, ki fuldokoltam más anyák tején,
tudom már: solvet saeclum in favilla.

A KAF-szövegben van egy különös kép: a „fuldokoltam más anyák tején” – az idegen anya teje az édesanya teje *helyett* ugyanolyan fullasztó, mint a megtagadni kényszerített, megvont, hiányolt szülőföld-anyaföld *helyett* mintegy számkivetettségben, belső száműzetésben élni, az anyanyelv *helyett idegen nyelven szólni*. E kényszerített állapotban a költő átéli a latin idézet, a Celanói Tamás *Dies irae*-jéből átvett utolsó ítélet képzetét. A versben a Harag Napja nem a régóta ismerős toposz, hanem súlyos lezárása annak a gondolatnak, hogy idegen földön élni egyenlő a végső kárhózzattal.

Másik fő témája a diaszpóra-lét mindmáig feloldatlan keserősége: kettős diaszpórában élve – a kettészakított szülőföld és az ősi szülőházából való száműzetés – megírja a saját evangéliumát (*András evangéliuma*):

- 1 Kezdetben volt a sírás:
zöld köveké a szélben,
friss kerti fáké – a fény
forró kardja ha zúgott.
- 2 Nyüzsögtek ott, vergődtek
városok. mint hálóban
halak: hiú világba
vetettek miként magok.
- 3 Mert így szórattatunk szét.
- 4 Sosem leszünk bölcsebbek,
jobbak, halhatatlanok:
minden eltöröltetik.
- 5 Három vagy négy véletlen
kézvonás: pusztában írt
gazdátlan szép nevek – a
többi névtelen homok.
- 6 Írás vagyunk s a kéz, mely
eltöröl-mintha a föld
fáradt hátát simogatná.
- 7 Mit írtam a porba,
mit? s miért tüntettem el?
Tüzeknek üdvét, bűnjelét:
vak angyaloknak énekét?

Így teremődik – mert KAF is teremt – az *András evangéliuma*, egy „apokrif” evangélium, amely azért is kiemelkedő a KAF életműben, mert annyira személyes, annyira a közösségben felfakadó, hogy nem is lehet szerepversként kezelni. Mintha biblikus kezdet volna, de nem az evangéliumoké, hanem egy archaikusabb mitikus teremtéstörténet univerzumot megrázó tragédiája (az archaikusságot a halmazott alliterációk is segítenek érzékivé tenni).

És a diaszpórával együtt „minden eltöröltetik”. KAF az erősen személyes szemlélet módján írja bele a visszajára fordított Teremtésbe: „Írás vagyunk, s a kéz, mely eltöröl.” – az *Írás a porban apokrif képe* jelenik meg itt, kettős szerepben: a létrehozó és a megszüntető, a cselekvő és a szenvedő azonos.

Az *András evangéliuma* csak a topikus olvasat szintjén szól a „szétfroccsenő” teremtésről: az erdélyi költő a zsidóság diaszpórája mögé komponálja az erdélyi magyarság szétszórását.

Megírt egy félelmetességében gyönyörű látképet is egy zsinagógáról, benne a holokauszot sosem feledhető emlékeivel:

Egy zsinagóga leírása

ez itt az asztal – antwerpeni munka
ez itt a karszék – varsóból való
ez itt a mécs – marannus ötvösök
kezét dicséri

izzadt fejtetőn
a koponyán futólag fölfeszítve
négy sarkánál csomózott rongydarab

ez itt a fal – korommal írt jelek
ez itt a kárpit – felnémet szövés
ez itt a füst – a mennyek rácsozatja
ez itt a rács – a füstök sátora

egy zsebkendő –
csak egy darabka ég
a koponyán az ember boltozatján

ez itt a ráncos ablakmélyedésben
egy elmosódott pergamentekercs
egy zárókő
holtak műfogsorán
üvegszilánk
a szájban
villanófény

A harmadik fő téma: a „szerepei”

Kritikusai szerint nem is volt saját arca: mindig szerepekbe bújt. Még a fenti diaszpóra-verseket is szerepként értelmezték.

Mekkora érzéketlenség kellett az ilyesféle kritikákhoz, amelyek szerint önmagának ellentmondó választásokkal lett volna vádolható, és mekkora félreértés, ha az őt félreértők szavaira ironikusan válaszolt – nem magával szemben volt ironikus, hanem övelük:

„Nem egyszer bírálták meg választása miatt, nyilván állandóan szembesülni kényszerül állásfoglalásával, az irodalmi életben betöltött szerepének elutasító fogadtatásával is, s erre adott hol ironikus, hol szatirikus reflexiói [...] irodalompolitikailag nemcsak megérthető, hanem messzemenőig hasznosak is.” Irodalompolitikailag érthető? A vallomásosság? A fájdalom?

És a megmérettetés a nagy előddel, aki sokak szerint maga *A szerepjátszás*: „míg Weöresnél [...] Próteusz alakváltásainak 'naiv', 'isteni' természetességével találkozunk, Kovácsnál ennek 'szentimentális' változatát fogjuk fellelni, aminek következtében itt nem az átalakuló isten metamorfózisait, hanem egy archaikus mímus nagyszabású színészi játékát élvezhetjük.”

KAF bájos kis manóként vagy tréfacsináló Puckként való elképzelése teljesen tévútra tereli verseinek olvasatát. Margócsy István szerint a *Pro domo*: „úgy tesz, mintha a versnek, a költészetnek a hőse vagy főszereplője (ahogyan régebben mondták: lírai alanya) egyáltalán nem is volna. [...] a költő már a szubjektumot is 'semminek' látja, állítja, s a vers 'írodásának' individuumnélküliségét kívánja reprezentálni [...] a lírai vers alanyiségének, 'hősi' voltának még emlékezés formájában is csak a fordítottját tudja felmutatni”. Margócsy nem hallja ki a versből a fájdalmas öniróniát és a tragédiát. Nem hallja, milyen rokon Weöres alábbi versének fájdalmával:

Kóbor macska szívja csibe vérét:
ennek halálkínját, annak éhét
egyben szenvedem.

...

Hogyha bármit ölnek engem ölnek
minden kínja, keserve a földnek
rám-csap éhesen.
(*De profundis*)

A Jehan d'Amiens nevében írott vágánsdalokra vonatkozó, szintén a szerepjátszást gyengességként, gúnyolódásként felfogó kritikákra maga KAF válaszolt, prózai indulattal: „Márpedig a főleg francia, német, angol, olasz deákköltők és eldúvadosodott klerikusok számára a szenvedélyes gúnyolódás keserves ribilliója bizonyára felért egy kisebb társadalmi rebellióval... Megérthető, hiszen kincstári erényeken és társadalmon kívüliek voltak, szegények...” Majd: „De gyűlhetnek elméjükben megtöpörödött aprószentek, a zsoldban fondorkodók: régebbi főnnforgók, újabb gyűlölködők! Gyűlésezhetnek a kulturális lekomázók, az összvégelgyengülés titkos koncíliumai! Felőlem jöhetnek már ügybuzgó senkik, urambátyámok, fajtisztábbak, kis

rögrágalmazók és rögtönítelő ellencitátorok – én legalább tényleg hűséges leszek deákosan lázongó egykori enmagamhoz... Vagyishát a szájaló goliás szent jogához: az ellentmondás szomorú humorú szellemében... Boncompagno da Signa, Serlon de Wilton, Morando da Padova, Walter Mapes, Hugues d’Orléans, Jehan d’Amiens, Gautier de Châtillon, Philippe de Grève, a fenséges Archipoeta valamint a clairvaux-i Szent Bernát által eretnekként lególiátozott Pierre Abélard és a többiek talán majdanlag megbocsátják nekem, hogy mindvégig pusztán csak róluk beszéltem – belőlük szerkesztvén gúnyiratot, professzoros modern példázatot... De az ő kófic költészetükről, pantagrueli torkosságukról próbáltam szólni... Mindent akartak! Ínségben valának... Számomra ők manapság időszerűbbek, ’pofázásukban’ is példaadóbbak bárki másnál! (Explicit – ma, ezerkilencszázkilencvennégy szeptember tizenkettedikén.)”. (*Scintilla animae*, 1995: 54–58.)

*KAF szerephez juttatott emberei nem valamiféle elit tagjai, hanem költők, akik a világirodalom történetében ritkán számítottak az elitek közé. Manapság a túlnyomó többségük meg végképpen nem. Végigtekintve KAF „elitjein”, ilyen sorozatot kapunk: a mindenféle hatalommal – Caesarral, Pompeiusszal, Ciceróval – szembeszegülő **Caius Licinius Calvus**, aki talán művei eltűnését – megsemmisítését is renitens jellemének „köszönhette”; a középkori goliard-ok, a vándordíákok, akik jó esetben még éhen is haltak, de nem álltak be udvari költőnek – talán az egy Archipoeta kivételével –; a **görög nemzetiségi mozgalom szellemi előkészítésében szerepet vállaló Kavafisz**, aki a „bizánciságot” birodalmiságként élte meg, és gyűlölte élete végéig; **Lázary René Sándor**, aki a Kavafisz körüli görög hazafiakkal tartott kapcsolatot; **Jack Cole**, a vándorénekes, a 20. századi goliárd, akinek ereiben, minden valószínűség szerint, **indián vér** is csörgedezett, és mint a popkultúra terjesztője Villon-dalokat ad elő, s aki a Bókay által meghatározott és elavultnak minősített modernség – azaz a baloldaliság – hitéért küzdött performansaival. Milyen értelemben kimazsolázott elitek? Ők azok, akik KAF hangján: az indulatos költő hangján szólnak. Ők csak az én értékrendemben – és feltehetőleg KAF-éban – minősülhetnek elitnek. Margócsy István posztmodern elit költő képéhez semmi közük, bennük – és ezáltal az őket vállaló KAF-ban – nem sikerült megteremteni a posztmodern költő archetípusát.*

Az emberiség történetén úgy hatol át KAF a verseivel, mintha minden korban élt volna. És minden korból választ magának alteregót, amely alakmások helye és szerepe az adott világokban hasonló. A történelem előttre címzi azt a versét, amely minden későbbi korból származó énjének erejével támad az ősellenségre, „akinek” későbbi utódaira ugyanilyen dühvel ront rá az adott korszakban. A támadott ősellenség a *Tyrannosaurus rex*, az első zsarnok, az első bestia, császár a csúszómászók között. A vers emblematikus: KAF minden zsarnokgyűlölő versének archetípusa.

Zsarnokgyík ősi bestiák királya
Földtörténetben megkövült időkben
Császár csupasz csúszómászók között
Dicsérjenek kaméleon korok
Tűnt milliókra nyújtva nyelvüket
Kételtűek hullók rétegekből
Kiken keresztül korszakod tapostad
Hová te léptél megrendült a föld
A rettegéstől még azóta is reng

Reng rendületlenül gyáván készülődik
Történetéből megkövült időkből
Kivetni végre roppant csontjaid

Ha magában állna ez a vers a több száz (több ezer?) KAF-mű között, azt mondanám rá: helyzetdal. De éppenhogy azt az utat jelöli ki, amelyen KAF végigjárja a történelmet.

Az első alteregó, akinek életét művekkel kíséri végig a költő, a valaha létezett, de életművet hátra nem hagyott *Caius Licinius Calvus*, Catullus barátja. Mindketten a neoterikusok (a hellénisztikus kori görög költészet római követői) körének tagjai. Politikailag elhatárolódtak mind Caesartól, mind Pompeiustól, Calvus, akit szónoknak is kiválónak tartottak, Cicerónak is ellenlábasa volt. Elképzelhető, hogy művei nem egyszerűen elvesztek, hanem támadó hangvételük miatt megsemmisítették őket (ebben a történelmi korban már nem szoktak „elveszni” a művek). Pompeius elleni disztichonját „megírta” KAF, durván támad egy populista politikust, valamint van egy 1998 szeptemberében megjelent verse, amelyben egy „kicsi Viktort” szólít meg, akit „bősz hatalomvágy vak lángja emészt”. Calvusnak teremtett KAF egy „kicsi Viktort”, akit lehet, hogy az őt körülvevő hatalmi panoptikumnak egy tagjára mintázott. Calvus nevében a szatíra majd minden válfaját meghódította: a durva szidalmazástól (a Suffenusocskához írott) az erotikus-ironikus játékokig (a Fulviához írott, ill. az „Ó, szent teátrum...” kezdetű). Alulstilizált, durva mocskolódásokkal (a gyilkos szatíra Catullusnál sem ritka, s majd Martialisnál vezető műfaj) támad azokra, akik erkölcséit bírálták („Petyhüdt, pletykaleső gazok”); Catullushoz címzett hosszú elégiájának kezdete egy barát évődése, majd átcsap átkozódásba a bamba tömeg ellen (*Büszke Verona virága*). Az egész Rómára zúdítja átkait („Ó, idióta világ!”, majd: „Torz, idióta világ”, s a folytatás néhol a *Tyrannosaurus rex*et idézi: „Üvöltenek a lelki hiénák... / Ők uralgnak – övék / vagy te csodás, kergült, idióta világ”), elítéli a középszert, az álszent vakságot, az agytalan ős butaságot, de a legdurvább szitkok mögül is érzik a szeretet hatalmas városa iránt. Gyűlöl és szeret – megtanulta Catullustól –, ha nem is egy szerelme, de egy hazát. *Fontos momentum a KAF-alteregók megismerésében*. Még a mitológiai hősök közül is az üldözötteket verseli meg: a szerencsétlen, úzótt Iót többször is megidézi („Nap se jár-kel örökké”), a másik hely „idyllt” ígér, ehelyett szidja a „bősz, busa Juppitert és Juno hitvesi bús dühét”.

Nem kíméli a pharsalusi győztest, Caesart sem: ezen a helyen verte meg Pompeiust, aki Egyiptomba menekült. Caesar egyiptomi „kalandjáról” sem feledkezik meg – hogy is tenné, amikor egész Róma sértőnek és erkölcstelennek érzi Caesarion születését...

A *Calvus*-szövegek intertextusai visszavezetnek a *KAF*-versek keletkezési idejébe: a Fabullust megszólító vers egy Várady Szabolcs vers (*Villanella*): „Zsugorodik a zsugori idő” fanyar szójátékára, valamint a *Döntetlen* című Várady-vers Petri által is intertextusba vett sorára („Éldegélek, halogatok”, Petrinél: „Halok lassacskán meg”). Petri is írt verset Catullushoz, és megírta Viturbius Acer pszeudoním versét. Ez a Fabullus-vers egyike a legfontosabbaknak: túl az említett intertextusokon, a címzettet is a Catullus-oeuvre-ből vette át KAF, s bár az élet rövidségére vonatkozik a gyönyörű sor: „Pille árnya volt csupán futó vizeken” – a képet egyértelműen Catullusnak a szeretett leány hűtlenségét megrajzoló verse ihlette:

„...de azt, mit a vágyakozó szeretőnek a nő mond, / ird a szelekbe, futó víz puha habjaira.” (Catullus LXX.)

A Fabullushoz címzett vers tartalmazza a Petri-utalásokon túl az Urbs életére vonatkozó – saját korának viszonyaira utaló - legsötétebb sorokat: „Rossz mérgem inkább dűhsötét épémmel ős / Rómára szálljon! Jósolhat belőle, hisz /már úgysis annyi szent haruspex, pontifex / praetor tolong a tűz körül [...] kész röhej, hogy most talán beléhalok, / Fabullusom, ne félj, – csak éppen egy picit.”

Cornelius Neposhoz, a neves történetíróhoz Calvus azzal a kéréssel fordul, hogy a hősök, nagy hírű-rangú emberek természetének árnyoldalait is tárja fel, mert a magánjellegű közlések nélkül hamissá válnak a történelmi tények is. Az elmarasztalt tulajdonságok: beteges, maró galádság, pletykálkodás, gyávaság, s végül személyre szólóan: „Mamurra, Vatinius s egyéb / torz talpnyalók.” Az egyik legkedvesebb gúnydala Venusról szól, akitől a Latiumot alapító Aeneas származtatta magát, s akit Lucretius minden dolgok ősanjának nevez, Calvus egyszerűen „Aeneasnak mamikájaként” szólítja. Ír egy Priapust magasztaló elégiát, melyben a csúf törpeisten fölébe kerekedik sok előkelőségnek, az ál-triumfust ünneplő „hős győzőket” leleplezi.

A Calvus-versekből egy catullusi tehetségű és főként catullusi indulatú költő beszél hozzánk: meg nem alkuvó, zsarnokgyűlölő, a cenzúrárt vadul ostorozó, a költészetből a dilettánsokat engesztelhetetlenül kitiltó szónok szavait halljuk. És egy jellegzetes KAF-játék: a jellemgyenge „Suffenusocskát” viaszhoz hasonlítja, „aki” palimpszesztként működik: a rajta lévő szövegeket rendre átírják, – ez KAF védekezése a palimpszeszt-vád ellen: nem letörli az emlékeket, (nem vesz részt a már nevében is nevetségesen tudálékos, önellentmondó „emlékezetfelejtés” posztmodern gesztusában), hanem beléjük írja-éli magát.

KAF úgy cikázik az időben előre-hátra, annyira szimultán írja különböző korszakokat újjáteremtő műveit, hogy a legerősebb rendszerető akarat is megbicsaklik, ha kronológia mentén kíván haladni a versáradatban. Az egyetlen lehetséges vezérfonalnak látom egy motívumkibontó elemzés számára, ha a „szerzők” életének kronológiájában haladok.

Középkori választott alteregója az a Jehan d’Amiens, aki *Planctus Goliae* című művében vallja meg: kifélék a goliard-ok, azaz a vágánsköltők, vagabundusok, akiknek vándorló életét napról napra éli, tele keserűséggel, indulattal nyomora miatt. Említett verscímének első szava ismerős az *Ómagyar Mária-siralom* latin eredetijéből, a *Planctus ante nescia* kezdetű siratóból. Jehan d’Amiens *Planctusa* nemcsak műfaját követi a nyelvemléknek, hanem ritmusát is: a kétütemű hetes (4 // 3) és a hatos (4 // 2) sorok párosítása a goliard sor és a belőle összeálló strófa ritmusa. A szöveg nem hasonlít a *Planctusra*, hiszen *nem a fiát sirató Mária keserve, hanem a saját nyomorát felpanaszló poétáié:*

Miserere Domine,
miserere Christe,
megvesz a menny hidege,
hull fejemre lisztje...
Miserere Domine,
miserere Christe,
kit méltóság elkerül,
reszket is a tiszte.

A költőt nem az „ég” hidege veszi meg, hanem a „mennyé” – a blaszfémikus hangulat innen indul, s ilyen sorokat hoz létre: „módos ajtón kopogok, / s kiüzennek: sicc te!”, ill. „kiálts, kóbor, de minek? / Csak heába rísz te”. És a blaszfémikus csattanó: „Miserere Domine, / miserere Christe – / jó az ördög: pokolba / melegedni visz le.” Se világi, se egyházi hatalmat nem tisztelő, lázadó vágáns ez a Jehan d’Amiens, aki goliárd természetéhez híven szerelmes éneket is költ, erotikusat, a *Carmina Burana* hangján, *Jehan d’Amiens vágydala* – és természetesen goliárd ritmusban:

Senki hozzád fogható
 Úgsincs, Maddalena!
 Marcsa, kurva sok Kató –
 Bárki csacska, béna!
 Semiramis, Sába és
 Trójadúlt Heléna
 Melletted mind sárba vész –
 Lomha, vak baléna!

A vágy az egyetlen dolog, ami a koldus diák nyomorult életét szebbé teheti s hoz magával egy újabb blaszfémiát, a „szent gyaklás” fogalmát:

Koldus deáknak dalán
 Menny is könnybe lábad –
 Jöjj, dombocskád rakd alám,
 Fond körém a lábad!
 Jöjj, tavasz van, Magdalén,
 Új szerelem támad!
 Jöjj, ha szentül gyaklak én,
 Harangozzon lábad!

Merít a középkori vallásos költészetből is Jehan d’Amiens (vagy amint KAF fentebb vallotta: „egykori enmaga”), de soha nem lesz belőle vallásos költészet. Az *Angyalfia, senki lánya* (Karácsonyi szekvencia) ismét blaszfémia: a Jacopone da Todi *Stabat Mater*ének „átírt” szövegében nem a fiát gyászoló anya a főhős, hanem egy leány apja. Ritmust, szintaxist, képalkotást megújítottan átvéve teremtette meg KAF ezt a szokatlan himnuszt (ő szekvenciának nevezi, kötött himnuszformája ellenére), melynek szakaszai a *Stabat Mater* szerkezetét költik újjá. Egy *vallásos hit nélküli* karácsony elbeszélése a vers, melynek hőse (lírai alanya) itt az apa, tehát saját szerepében maga KAF:

Áll az apa keservében
 Játszozva, mintha régen,
 Gyermekként a fa alatt.
 Mintha tán csodára várna, –
 Bár egy angyal árva szárnya
 Sem súrolja a falat.

A „keserv” az elveszett gyermekkor, elveszített hit, az eltávozott gyermek miatt szól, és a versvég mély tragédiába hullik:

Áll az apa bánatában,

Csillagszóró éjszakában,
 Vár, görnyed a fa alatt.
 Nem jön angyal, senki lánya –
 Isten súlya, úr magánya
 Roppantgatja a sarat.

Mellé kéredzkedik, mert korban sincs távol a középkori himnuszról – s összeköti ugyanaz himnuszforma is – a végletekig magányosan *vallásos szobrászóriás*, *Michelangelo* Pietájára írott vers, a *Madonna gyermekkel*: a Fiú szavai a keresztről levétel utáni pillanatokban. Rejtettebb benne a freudi elfojtott vágy, mint a freudizmuson nevelkedett Rilkenél az ifjú fiába szerelmes Mária szonettjeiben – a középkorban élő KAF szövegébe nem is illenék a deklarált freudizmus, az ő Michelangelo szekvenciájában az Oedipus-komplexus csak nagyon jelképesen jelentkezik a versben – de ott van. A halálos sebektől vérző Krisztus kéri, hogy anyja még egyszer vegye ölébe, oltalmazza, mielőtt végleg kicsúszna öléből – és az életből – a halálba. Az anyaöl mint életadó princípium egyértelműen utal a szülésre, így az életet és halált szülő anyát kettős funkcióban látjuk. Az anyaöl freudi értelmezésének bizonyítéka: akkor csúszik ki belőle a Fiú, ha Isten nem látja – lehetfinom utalás arra a lehetőségre is, hogy a Fiú nemcsak élete kezdetén és végén tartózkodott anyja ölében.

Gyöngye lettem és nehéz
 Ládd lecsúszom újra vétlen
 Úr öledből észrevétlen
 Majd ha Isten félrenéz.

Kovács András Ferenc eddig megismert versei, „szerepei” alapján egy határozott karakterű, a világ dolgaiban tájékozott és véleménymondásra mindig kész költő. Életanyaga arra indította, hogy látó szemmel figyeljen a körülötte zajló eseményekre, eddigi alakváltozatai központi én-figuráját jobban kirajzolták, választékosabban artikulálták.

De még csak a középkorban jártunk.

Kavafisz, KAF „kora lelke”

Az arctalan középkori Jehan d’Amiens-t életmódja, harsány életkedve és káromló indulatai tették a verseken keresztül KAF-arcúvá. Az alexandriai modern költőt, Kavafiszt oly mértékben érzi sajátjának KAF – csillapíthatatlan tudásvágyuk és szeretetük az ókor iránt erősen rokonítja őket –, hogy életművéhez nemcsak apokrif adalékokkal, de sajátos szemléletű fordításaival is hozzájárult.

Kavafiszról szólván fel kell figyelni KAF alakváltozatainak dátumaira. Kavafisz dátumaihoz a közvetítőn, Lázary René Sándoron keresztül juthatunk közelebb: Lázary éppen száz évvel idősebb KAF-nál, ezáltal csaknem teljesen kortársa Kavafisznak. A harmadik alteregó, Jack Cole egyidős KAF-fal.

Kavafisz (1863. ápr. 17. – 1933. ápr. 29.)
 Lázary René Sándor (1859. szept. 17. – 1929. okt.)

Jack Cole (1958. aug. 23.)
KAF (1959. júl. 17.)

Kavafisz – létező személy – élettényei az életműben meghatározóan fontosak. Alexandriában született, amely Alexandria-univerzum a költészet túlélési technikáiról alkotott metaforává válik az idők során folyamatosan változó kultúrája, népessége, vallásai miatt. A fordító-irodalomtörténész lényegre látóan fogalmaz: „Ezt a túlélési technikát kicsiben Kavafisz költészete is modellálja, kivált történelmi vagy ál-történelmi anekdotáiban, melyekben rendre egy komolynak vélt vagy tudott eszme bukásának emberi léptékű megjelenítésére, illetve két szemlélet ütköztetésének leírására szorítkozik. Ezek a szövegek vagy pusztán szükségyszerűségnek, vagy egyfajta kombinatorikus rend megnyilvánulásának érzékelik a történelmet, melyben az ember lényegében a nyelv, a retorika, illetve a rituális szerepjátszás által létezik.” (*A barbárokra várva; Egy kisázsiai községben*) (Csehy Zoltán, 2005) Csehy szerint Kavafisz Alexandria-képe kettős: „az erotikus Alexandria a történelmi Alexandria metaforikus párjává válik, maga a test és a testi élvezet is történelmi dimenziót nyer. [...] Az emlékezés [...] úgy uralja Kavafisz idejét, hogy minden jelenidejűséget kiszorít belőle.” Csehy az erotikus Kavafiszra fordít nagyobb figyelmet, engem KAF Kavafisz-szemléletének történelmi példázatai érdekelnek inkább, különösen azért, mert erős rokonságot mutatnak az eddig tárgyalt, mindenütt fellelt történelemképpel és a szubjektumnak (aki mindig KAF) ehhez való viszonyulásával. Én ismét szubjektumról beszélek, a hivatalos kritika pedig úgy ítéli, hogy KAF még jobban elrejtőzött Kavafisz mögé, mint az „őskép-költő” Calvus mögé.

Már a dátumok egymásra utalása sem volt véletlen: egy személy adatait vállalni a személyiségéből is részt vállalást jelent, de ennél lényegesebb, mit írt meg az életanyagból a vállalt személy nevében. Miképpen írja át Akhilleusz a homéroszi műben epikusan terjedelmes-terjengős történetét? A hős Akhilleusz, akinek haragja (*ménisz*) az Iliász (és egyben az európai irodalom) első szava [!] a hős Patroklosz halálát bosszulta meg a trójai Hektóron. „S mert őt is elérte a végzet: trójai bástya előtt, Szkaiai kapujánál”. Siratják, jajonganak érte halandók, halhatatlanok. „Tíz és hét napon át, éjt nappá téve siratták / kemény bajtársak s távoli istenek, csak gyilkoláshoz értők.” Ha jól sejtem, főként ezért az utolsó fél mondatért született meg a vers: Kavafiszé és KAF-é is. Ők nem kedvelik a „csak gyilkoláshoz értőket”. És Kavafisz – KAF többi versében is ilyen indulattal írják le haragjuk és gyűlöletük tárgyát.

Nagyívű szerkezetben helyezi el KAF a világbíró Nagy Sándor életét, egy „kétszeres” átiratban: KAF újra írja azt a Kavafisz-verset, amelyet Kavafisz Kleitarkhosz nevében ír (*Kleitarkhosz: Alexandrosz fiatalsága*). Kleitarkhosz alexandriai történetíró volt az i.e. 4. sz-ban, életéről semmit nem tudunk azon kívül, hogy megírta Nagy Sándor tetteit. A témát regényszerűen, erős érzelmi effektusokkal rajzolta meg: nagy hatással volt a Nagy Sándor-regény népi változataira. A hosszú, több szakaszos vers pontosan jelöli ki az életpálya fel-, ill. leívelő szakaszainak sorrendjét. Az első strófa Alexandrosz „fölragyogó idejéről” tudósít – a fő szó a „fölragyogó” –, vad, hősies és könnyörtelen ifjúságáról”, aki azonban akkor még vakmerő és nagylelkű is volt, „vágyainkban mind hozzá hasonlítunk.” A második szakasz kulcsszava a „megfékezhetetlen”, aki „gyors, önemésztő, örületben” törekszik arra, hogy mindenkit „hódoltasson”. A harmadik, a középtengelyben álló szakasz már tovább lép: a hódoltatás következő foka a mindenáron való győzelem: sorolja Alexandrosz csatáit és a győzelem módjait:

„szétverni, szétroppantani, bevonulni”. A középtengely után következő szakasz első sora még visszamondja a vezérszavakat („Harcolni, folyton győzni kell, színlelni, taktikázni”), de lényeges váltás történik ennek a szakasznak a középső sorában: „majd hirtelen megállni saját *Hüphasziszunknál, ahonnan / nincs túl, nincs tovább, csak a torpant, fáradt férfikor*”, és a változásokkal mindannyiunknak tisztában kell lennünk. Az utolsó szakasz mélyre hanyatlik, a kezdetből a végbe: a „fölragyogó” időből „fékevesztett” idő lesz, „vad, tébolyító, végzetes fiatalság”. S az utolsó két sor történeti fricska. „Egy könyv csak terv, csak álom, pusztá cím, pótlás a semmiséghez.” Fontos, a két költőre együtt jellemző pótlás.

Alexandrosz örülete nemcsak nagybirodalmi vágyaiban, de magánéletében is tombolt. KAF megírja a *Kavafisz-átiratok* között a *Héphaisztión halotti áldozatát*: Alexandrosz fiúszereetője, Héphasztión halála után ugyanolyan kegyetlenkedést és öldöklést vitt végbe, mint hódító útjain. KAF az istenek megnevezésével utal az örület terrénumaira: a szerelem és a háború istenei válnak azonos indulatúvá: „Úgy tartják, akkor *Erósz* rá őrzöngést bocsátott, / s mint elrettentő *Arész*, rögtön, vak örületben, / lemészárolt, kiirtott ártatlan népeket, / mert meghalt szerelme, vesszen mindenki tűzben, / pusztítson, gyújtogasson vágya”. S a váratlanul gyönyörű befejezés, amivel – Kavafisz történelemszemlélete bizarr és személyes versvilágát követte – megindokolja, miért jutott eszébe Alexandrosz gyújtogató dühe: „Mindig az jut eszembe, / ha gyertyát gyújtok este – lelkedre gondolok s rád, / ha hosszan nézel reszkető, vonagló, vézna lángba.”

A következő, magát megistenültnek hívó hatalmasság Antiokhosz *Epiphanész*, (neve is ennyit jelent: Antiokhosz, a Megjelent Isten) a Nagy Sándor halála után másfél századdal, i. e. 168-ban lett a négy részre osztott hatalmas birodalom egyik részének, Szíriának az uralkodója. Az önmagának adományozott nevet a nép *Epimanészra* cserélte: ez őrzöngőt jelent, és jelzi uralkodói habitusát. Éppen hódító hadjáratlalt akart a rivális Egyiptom ellen vonulni, amikor hazarendelték Szíriába. Némi habozás után végül vissza is tért, és ott gyanút fogott, hogy Jeruzsálemben lázadás készül ellene. Megelőzőként ő támadott: feldúlta a várost, zsidók ezreit ölte meg, és ezeket adott el rabszolgának. Az általa addig is erőltetett hellenizációt a végletekig vitte: halálbüntetés terhe mellett betiltotta a zsidó vallás gyakorlását, és a zsidókat törvényeik ellen való cselekedetekre kényszerítette. I. e. 167 kislév hónap 25-én (a zsidó naptárban nincsenek kötött helyű hónapok: kislév november és december érintkezése táján helyezkedik el) megszenteltelenítette és kirabolta a jeruzsálemi templomot, és ott felállíttatta az Olümposzi Zeusz szobrát, amely az ő vonásait viselte. A gáztett a zsidó történelem egyik legsötétebb napja; ünnep volt, így kettős szentséggyalázás történt: az ellenállókat tömegesen lemészárolták. Ekkor azonban egy Matitjáhu nevű pap gerillaháborút kezdeményezett a megszállók ellen, és a fővezérséget fiára, Júdára bízta, aki zseniális hadvezérnek bizonyult, ezt bizonyítja ragadványneve, a Makkábi (Makkábeus), ami „kalapácsot” jelent. Júdás Makkábeus ő: a legdicsőségesebb zsidó háború vezére. Fontos helyet tölt be KAF-nál: a Lázáry-életműbe sorolt *Makkabeus táncza* is erre az eseményre utal.

A nagy vers a *sic transit gloria mundi* egy variációja: a nagy ember hatalma teljében, majd teljes összeomlásában, betegségében. A versszerkezet követi az életutat, s így összegzi a zsarnok életét: „Dicsőségére gondolt, nagysága, dús hatalma / jutott eszébe” – indul a vers, majd az emlékezést meg-megszakítja egy refrén, mely Antiokhoszt tönkre menetelésében mutatja, egyre növekvő bajok között. A refrének fokozó jellege: „itt *fekszik* Gabaiban [...] bűzben, görcsben, fekélyben”, „mert itt *rohad*

Gabaiban, [...] gyúlt aggyal, gennyedetten, szörnyen”, „ő meg fakadt sebekben, mint férgesült, gonosz báb, most itt *fetren* Gabaiban...” És KAF – az összegző, rövid szakaszban – visszavezeti a verset a kezdetre: „Dicsőségére gondol” – megismétli az első szakasz nagyságra utaló szavait is, de most már átruházza arra, akit igazán illet:

Dicsőségére gondol – nagysága, hatalma
volt, végtelen türelme s rettentő nagy haragja
van Judaia urának, Izráel Istenének.

KAF – Kavafisz nem kíméli azokat, akik a *gradus ad Parnassum-ra* feljutás mellett világi dicsőségre is törnek. *Kavafisz-átirat* szól *A költészet hatalma* címen Methodioszról, a már ismert pályáív-szerkezetben: a „karrier” négy fázisa négy szakaszban bomlik ki, a négy szakasz előrefrénnel kezdődik: „Nagy költő volt Methodiosz, nagyon nagy!” Az első előrefrén utáni két jelző előrevetíti a pályát: „Nagy és kemény.” Ilyen karakter indult himnuszokkal, kánonokkal, magasztalásokkal, s lett: „önsanyargató, bölcs szerzetesből [a lépcsőfokokat kihagyva, Sz. E.] Büzantionban / Bíraskodó, rátarti pátriárka.” Ez a rang pedig KAF - Kavafiszt maró iróniára indítja, s a karrier így végződik a versben:

Nagy költő volt Methodiosz, nagyon nagy,
S elérte már a lelkes, égi líra
A költészet végső határait.
Túllépett rajtuk, át a határtalanba!
Más végtelennek lett uralkodója:
Megtért a földi hatalomba. Ámen.

Tovább szárnyalva KAF térédejében, Kavafisszal most Dániában játszhat szerepet, Hamlet korában. De mint minden Kavafisz-történet, ez az apokrif is visszajára fordul. Az elbeszélő én mindvégig bizonyos távolságtartással szemléli és mondja el az általunk másképpen ismert szüzsét. KAF, a 20. század második felét átélő költő máshonnan figyel: az áldozat felől közelít a drámai eseményekhez. A vers „bús esettel”, Claudius meggyilkolásával kezdődik, akit „boldogtalan királynak” nevez, mert öccsét – szerinte – „pár koholt agyrém, gyanakvó sejtelem” vitte rá a gyilkosságra. Fontosak a szavak, amelyek századunkban meghatározott fogalmakhoz kötődnek. A „koholt agyrém” – a koholt vádak, a koncepciók perek indítéka. Az agyrém: az őrző diktátorok cselekedeteit vezérlő elmeállapot meghatározása. Claudius, az ártatlan áldozat jelzői: jámbor, szelíd, nyugodt, békeszerető – a jó uralkodó képe minden királytükörben. Akik siratták: *a szegények, Claudius jósága tehát a szegények, a nép iránt tanúsított empátia*. A jó király megölésével a nép veszített, mert rettegett Fortinbrastól, akinek igazi ellenfele nem Hamlet volt (KAF szerint: „a dán királyi herceg szerfelett ingadozó vala – régen, / mikor még Wittenbergában tanult, / több diáktársa terheltnek, futó bolondnak tartotta”), hanem a jó Claudius. Shakespeare arra döbent rá közönségét, hogy Dánia (és a mindenkori kis országok) még nem értek meg arra, hogy értelmiségi vezetőjük legyen. KAF értelmezése még sötétebb: a Hamletet „koholt, színes mesékkel” fölmenteni kívánó Horatio – ismét a koholt jelző, amely a hamisat tanúsítja – próbálta megmenteni: „tisztára mosni végül / a bűnös herceg szennyességét”. Horatio nem tudta hamis érvekkel meggyőzni a népet, de azt elérte, hogy nem forraltak bosszút a jó királyért. KAF summázata szerint „Fortinbras húzott hasznot a zúrós ügyből”, a szétzilált nép fölött könnyen győzött és került hatalomba. Neve –

beszélő név: „Erős Kar”. Erős Karnak valóban nem a tétova, zavaros Hamlet a riválisa, hanem az emberi jóság, amely itt elvérzik.

KAF eddig megfigyelt „szerepei” – a paleolitikumtól (a *Tyrannosaurus rex*től eltekintve: az nem KAF alteregója, hanem a Hatalom mint Ellenség archetípusa) – a századfordulót megélt Kavafiszig olyan tájakról hoztak hírt, amelyek elpusztult, részben vagy teljesen lehanyatlott kultúrák.

Kavafisztól Lázáryig

Kavafisz a történelmi folyamatokat nemcsak bölcs távolságtartással, hanem bizonyos félelemmel is nézte: az angolok ellen kitört nemzeti szabadságharc elől családjával Konstantinápolyba menekült. A hatalommal való szembenállását mégis kapcsolatba hozzák a görög szabadságharccal és a filhellén mozgalommal: mint sok más költő, ő is szellemi háttérrel szolgáltató.

Havasalföldön megalakult 1814-ben a görögök titkos baráti társasága. 1820-ban Ipszilandi Sándor (Alexandrosz Ipszilanthisz) lett a vezetőjük, és az ő irányításával már nemcsak a magyarországi görögök, hanem a magyarok is megismerték a görögök szervezkedését. 1821-ben Ipszilandi Sándor megindította a fegyveres felkelést. Serege - 15 ezer fő – vereséget szenvedett, sokan Magyarországra menekültek, de kevesen jutottak el Pestig. Pesten több kávéházban szervezkedtek a magyar filhellén önkéntesek, magyar írók és újságírók lelkesen éltették a szabadságharcot, így báró Jósika Miklós is, aki 1823-ban elindult Meszolongi felé, hogy Byron mellett harcolhasson.

A magyarországi görögök sorsa, a havasalföldiek titkos baráti társasága még történelmi előzményei Kavafisz életének, de kényszerű menekülésében feltétlenül szerepet játszottak. A történelmet sajátos látószögből ábrázoló görög költő élményvilágát saját sorsán megtapasztalni kívánó KAF magyar alteregót teremtett önmaga megelőlegezésére. Lázáry éppen száz évvel idősebb, mint a mai költő, Kavafisznak csaknem tökéletesen kortársa, így KAF kettős fénytörésben szemlélheti a korszakot: egyrészt figyel, miképpen látta Lázáry Kavafisz életét és költészetét, másrészt kísérletező kedvében maga is belehelyezkedik Lázáryba, hogy göröcsövön át szemlélje magát: miképpen viselkedett volna ő, KAF száz évvel korábban.

És Lázáry – száz évvel korábban – kimondja KAF *ars poeticáját*: „A forma éltet, s létet édesít... / A forma tart, ha minden szétesik...” A gondolat jellegzetesen 20. századi: a szabadvers parttalan áradása előtt még nem elmélkedhettek a forma megtartó erejéről.

Lázáry René Sándor tehát „megelőlegezte”, pontosabban „megjósolta” a szabadvers végét: utat nyit a száz évvel később formát kereső KAF számára: „ő találja meg” elsőként Calvus verseinek egy részét – s vele a klasszikus metrumokat –, őt csak „száz évvel később követi” KAF a Calvus-életmű megteremtésével.

KAF megtelíti önmagával Lázáryt, de ehhez a szó- és képlétesítéshez kölcsönveszi a kortárs költők intertextusait. Néhány sor a „Juhász Ferences” Calvusból, 19. századi ortográfiával:

Senkik, csalók, csalárdak, ős nagy ostobák,
 Spiczlik, csapolt gerinczűek, csupasz csigák,
 Bármit benyálazók, csimasz gonoszkodók
 ...ti híg ganyélevelek
 Szutykába bútt csalik, csak ott nyerészkedő
 Férges, mohón belaktatok, s lerágtatok
 Már minden ó meg új reményt és korszakot,
 Hogy benne tán részét, helyét, igaz jogát
 Ember nem is találja már, csak az, ki gaz,
 Ki becstelen, ki csúszni-mászni tud, ki nyal,
 Ti szörcsögők, egymás szavát elcsámcsogó
 Élősködők...

A vers szövegében az *ókor* (a jambikus trimeter és a szatíra csúfolódó ritmusa), a *századforduló* (mely főként a Lázár-szöveg ortográfiájában mutatkozik), valamint a *legújabb kor*, mely kifejezéseiben, szintagmáiban, világgépében *egészen kortársunk*, azaz: KAF fonódik össze szétszalazhatatlanul. Az egymásba-egymásra épült három rétegben KAF indulata mindig azonos ellenfelekre támad: ez az ellenségkép végigkíséri a világirodalmon.

A sorozat V. darabja, a *Crispus megint kedveskedik* helyzetdal: egy „rabszolgarongy” lelkű hízelgőről szól, ismét 20. századi fordulatokban:

... kiszolgált ez
 Már minden régi és új hatalmat, rossz gazdát,
 Görnyedt, hajolt, gerincze sem roppant meg. Tán
 Mert néki nincs...

A versvégi goromba ledorongolás: „Kuss, szolgállelkű parvenü, pondrófajzat!” ihlette Keresztesi Józsefet kritikájára: a költői eszközök túlzott használata miatt marasztalja el KAF-ot: a „bravúr rutinjáról” beszél, s hogy KAF „egyetlen ötletet, egyetlen remekbe szabott rímet vagy nyelvi játékot sem akar elhagyni, ennél fogva viszont gyakran megesik, hogy a szöveg leül, 'elfárad'”

Amikor KAF antik toposzairól beszélek, a stíluspastiche tökéletes elsajátításáról beszélek; ennek megfelelően alakította ki Lázár stílusát is.. A „lerágnak már minden új reményt és korszakot” trópus elképzelhetetlen ókori közegben, de számunkra ismerős.

KAF szemlátomást kedvtelve szörföl az irodalmi világhálón, szökdel ókor és legújabb kor között, de az egymással vonatkozásba hozott művek, sorok mindig egymást erősítik, szinte azt bizonyítják: az emberiség mindig ugyanazokba a kérdésekbe ütközött-ütközik, s a kérdésekre adható válaszokból KAF minden korban azonos választ ad. Szerepei ezért nem maszkok, hanem egy vélemény artikulálásának módozatai.

És ha amerikai volnék? Mondjuk Jack Cole(man)?

Ha ugyanakkor születtem volna Amerikában? A költött Jack Cole élettényei mind reflektálnak KAF élettényeire. A születési dátumban az évszám egy évvel korábbi KAF

születési événél, a hónap és a nap egy hajdan még létezett, mára eltörölt román nemzeti ünnep: augusztus 23. Az amerikai–indián kevert vérű vándorénekest, a középkori goliárd utódát ezzel a dátummal is Erdélyhez köti. A fiktív szülők életrajzi adatai is tartalmaznak valós elemeket – KAF mindenképpen honosítani akarja Jack Cole-t, azaz: amerikai félindiánként is mindenképpen haza akar települni, részesülni az otthoni életből. Egy vagabundus, egy hobó, aki így sóhajt fel egy érzelmesebb pillanatában: 'Egymásba roppan minden, / nincs, amit láss: egység'. Kovács András Ferenc alakot adhatott annak a *kortárs* költőfikciónak, aki emblematisztikus gazdája, *daltulajdonosa* lett az ifjúság – elmúlás és a szabadságvágy keltette élmény nosztalgikus, szkeptikus, dúdolós költeményeinek. Jack Cole-ba költözött KAF igen rokon azzal a személyiséggel, akit én a korábbi alteregókban látok, szabadságvágya ugyanúgy szól a kortárs költő hangján, aki – éppen egykorúsága és némi topográfiai rokonsága miatt – a legszemélyesebb alteregóvá vált.

Ez a Jack Cole amúgy is igényli a szabad véleménynyilvánítást: az amerikai környezetbe helyezett *Texasi csendélet* életképei érvényesek ugyan a texasi helyzetre, de lényegesen érvényesebbek a mai magyar viszonyokra: „Míg szunnyadnak bankházak és farmok / Istállóknak bankárok és barmok...” *Az erdélyi és csángó költészet* összefoglaló cím alá helyezi KAF a *Költözködés – Horác után szabadon*, a híres Thaliarchus-ódára készült palimpszesztet, melynek néhány verssora forradalommal ér fel, majd: „Halló, zárd be Horácot is – // hány ódát cepelünk át a jövőbe, nos, / lelkecském...” S hogy milyen lesz ez a jövő? „... tragacs // furgonban zötyögünk át a jövőbe, mint / őrült ószeresek [...] üdvözlünk ti kirámolt / könyvtárak, szavak, életek!”.

KAF *Az átköltő epilógjában*, (újabb Babits-utalás) írja, hogy „a *Jack Cole daloskönyve* magáról a fordításról szól: ha a Jack Cole névnek csak a monogramját olvassuk, J. C. lesz belőle, s így KAF széles távlatot nyit a rejtett személyiségnek, amelyet a verskezdet is megjelöl: 'Kezdetben vala az Ige, aztán hol volt, hol nem volt...', s e kontextusban Jézus Krisztussá is válhat.” (*Jack Coleman elkárhozása*)

A legszemélyesebbnek mondott alteregóval, Jack Cole-lal mondatja-énekelteti el KAF korszakunk egyik legszebb szerelmes versét, amelynek beszélője a maszk nélküli egyszám első személyű én, megszólítottja a hatalmas, szabad tavaszi természet. Mégsem pusztán panteista himnuszt olvasunk – bár a versmértéket, a szimultán ambroziánust KAF mindig az emelkedett, *genus sublime* stílusú himnuszaiban használja: – most ebben a Jack Cole nevével meghatározott dalban szabadság és szerelem úgy vannak együtt, elválaszthatatlanul, mint Petőfinél, Adynál, József Attilánál. József Attila szerelemképzetéhez és a szerelem totalitásának igényéhez még közelebb áll KAF által, hogy nála is elengedhetetlen tartozéka az *értelem*. A modern himnuszt az ambroziánus ritmus mellett a *provanszál* strófákra emlékeztető rímszerkezetben szólaltatja meg.

Szippants magadba májuség.
Bogár a lelkem egy bibén.
Vágtass virágom, légy szabad
széllel tündöklő szép mezőn.
Szálljak, feledve szárnyamat,
szóljak, feledve hangomat,
földön himbáló árnyamat.

Szippants magadba, májuség.
 Fűvek beszéde fellegár,
 harmat beszéde láthatár.
 Halálom hessenő madár,
 bogár a lelkem egy bibén.
 Emelj, szerelmes értelem,
 segíts, szerelmed kérlelem.
 Száguldásomban légy velem,
 vágts virágom, légy szabad.
 Szeress, szeress, szeress nagyon!
 Leghőbb szavam elhallgatom.
 Tört szárnyam árnyát rád hagyom,
 széllel tündöklő szép mezőn
 vágts virágom, légy szabad.
 Bogár a lelkem egy bibén,
 szippants magadba, májuség.

Azt írtam: három fő témája van: a hazaszeretet, a diaszpóra-lét megélése és a személyiségét artikuláló szerep-alteregők megformálása. De mint a fenti szerelmes dalból is kitűnik: szerepek, szerelem, értelem mellett a zsarnokság elleni küzdelem, a SZABADSÁG szeretete és mindenek feletti vágya az, ami minden művén átsugárzik. Az Ő hazaszeretete, az Ő szabadságvágya:

„Ez az én nyelvem, ez az én hazám, magasban, mélyben. Az volt a haza, ahol éltem, ahogy éltem [...], ahogy élek, ahogyan élek, az a hazám.” Méltóságteljes, őszinte beszéd, nem is vallomás, mert nélkülöz minden pátoszt. Ugyanítt később: „Mindig mosolygok, amikor azt mondják, hogy ilyen maszkokat váltogató, álarcokat cserélgető, ezen mindig nagyon tudok mosolyogni, azért, mert lehetséges, hogy minden álarc mögött egy, az én saját magam számára is néha túl könnyed, vagy túl nyomasztó – nem egyéniségem, hanem arcom vagy hangom van. Az ott létezik.”

KAF véleménye a szabadságról, amelyben teljessé, tökéletessé válhat: „Könnyed, mint a messzi égbolt, s szabad, miképp a szél” (*Phormiön a költészetről*)
 Lehet ezt félreérteni? Aligha. Pedig megteszik, akiknek érdekükben áll.

Azt mondják: *apolitikus*. „KAF költészetfelfogása radikálisan elhatárolódik mindenféle ideologikus tartalomtól.” Majd: „... költészetében [...] az ideológia (és a politika), valamint a szabadság szférája radikálisan és véglegesen elválik egymástól, s utóbbi az abszolút költészet területe lesz” (Keresztesi József 1999).

Azt mondják, *játékos, víg kedélyű*: „KAF nem szenvedheti az ilyen szenvedő hagyományt. Nem emelget nagy közéleti súlyokat, térszobrokat” (Csiki László 2002). Láttuk a *Makabeus tánczát*, a *Christophorus énekel-t...*, a zsinagóga leírását, a saját evangéliumaként vallott verset, az alteregők életműveit. És a József Attilát példaképpül választó versében a zárókövet:

Hallom: vagyok, mert nem vagyok,
 hisz bennem nem rág, nem ragyog
 serény

erény...

Azt mondják, arcom régi maszk:
miért is vágok én grimaszt
ha kell,
ha nem?

Divatbölcs egy sem érti tán:
helyettök lettem én vidám
iszony.
Bizony.

Magamnak túl nehéz terű
vagyok – nem vált meg vers, se bű,
se báj.
Sebaj.

A Parnasszus legmagasabb ormán van.